

МОДЕЛІ (ТИПИ) ЮРИДИЧНОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ

У статті на основі узагальнення підходів, які існують переважно у західній літературі, розкривається зміст таких моделей юридичної аргументації, як дедуктивна, індуктивна, герменевтична та цілісна (когерентна). Аналізуються у зв'язку з цим деякі особливості судової аргументації та порівнюються з науковою.

Ключові слова: юридична аргументація, модель (тип), дедуктивна, індуктивна, герменевтична, цілісна (когерентна), об'єктивна істина, вірогідність, логіка, наука.

У логіці, зокрема юридичній, та в працях, спеціально присвячених теорії правової аргументації, можна зустріти різні підходи до її типології. Чи не найпоширенішим серед них є виділення двох основних моделей (типів) юридичної аргументації – силогістичної і дискурсивної [1, с. 40; 2, с. 157].

Перша з них часто називається монологічною (від слова «монолог»), а друга – діалогічною (від слова «діалог») [1, с. 40] або ж власне аргументаційною [2, с. 157]. Відмінності між ними випливають із самої назви. В основі першої лежить розгорнуте міркування однієї особи, а другої – прагнення учасників до діалогу, узгодження висхідних засновків, їхнього тлумачення. Ширший підхід до типології юридичної аргументації запропонував Р. Алексі. Він виділяє, зокрема, дедуктивну модель, модель ухвалення рішень, герменевтичну модель і модель когерентності [3, с. 447-451]. У юридичній літературі існує й інша типологія юридичної аргументації: її поділ на теоретичну і практичну, топіко-риторичну і процедурну [4, с. 183-195], матеріальну і процесуальну тощо.

На основі узагальнення висловлених у літературі позицій зупинимося переважно на характеристичі чотирьох типів (моделей) юридичної аргументації, які досить умовно можна назвати дедуктивною, індуктивною, герменевтичною та цілісною (когерентною).

Дедуктивна модель є однією з найстаріших. Вона ґрунтується на правилах силогізму: рішення будь-якого правового казусу, яке за названими правилами розглядається як менший засновок, виводиться з чинної юридичної норми – більшого засновку. Дедуктивна модель юридичної аргументації характерна переважно для концепції юридичного позитивізму та його варіантів, зокрема так званої юриспруденції понять. Відповідно до цієї моделі право трактується як вну-

трішньо узгоджена, замкнута система, тобто у створюваних законодавцем нормах передбачено все, а тому дедуктивним способом за допомогою чисто логічних операцій із них можна вивести відповідь на будь-яке питання. Роль суду за названого підходу зводиться тільки до «вуст закону», тобто фактично до пасивного його застосування – виведення рішення з норм позитивного права. Аргументація, побудована виключно на правилах формальної логіки, накладає на право відбиток догматизму, який несумісний зі складністю реальної дійсності і гнучкістю життя, з динамізмом самого права. Як підтверджує практика, воно дає безліч прикладів порушення логічних правил, отриманих дедуктивним шляхом. Дедуктивна модель не враховує колізій між нормама, можливості формулювання правозастосовних рішень усупереч дослівному тексту норм (*contra legem*), зокрема у випадках їхньої застарілості, невідповідності правовим цінностям тощо. Тому зведення права до формальної логіки, як слушно зазначає Ж.-Л. Бержель, суперечить головній спрямованості будь-якої юридичної системи [5, с. 471].

Зважаючи на суттєві недоліки, дедуктивна модель уже давно не розглядається як визначальна, а тим більше єдина модель правозастосування, хоч її гіпертрофований вплив на юридичну аргументацію все ще до кінця не подолалий, особливо у вітчизняній юриспруденції.

Індуктивна модель юридичної аргументації виникла як реакція на недосконалість дедуктивної моделі та ґрунтується на протилежних їй засобах і прийомах юридичного дискурсу. Її формування й остаточне утвердження тісно пов'язано зі становленням і розвитком соціологічної юриспруденції та її варіантів – від школи вільного, «живого права» Є. Ерліха та Р. Паунда до американської і скандинавської шкіл правового реалізму.

Є. Ерліх хоч і не був першим, хто різко критикував формально-логічну «абстрактно-дедуктивну», за його оцінкою, тобто відірвану від реальної дійсності, юриспруденцію, проте саме він своїм пошуком «живого права» в реальному суспільному житті сприяв звільненню юриспруденції від надмірного впливу на неї формальної логіки і силогістики.

Абстрактно-дедуктивна юриспруденція, за Є. Ерліхом, суперечить усій сучасній науці, в якій переважає індуктивний метод [6, с. 385]. Відповідно до цього центр розвитку права переноситься ним із формально встановлених державою норм у суспільство, у соціальні відносини, які продукують право. «Живе спостереження юридично значимих людських відносин, узагальнення даних такого спостереження і виведення (шляхом індукції. – М. К.) з нього рішення – це і є компетенцією юриспруденції», – писав Є. Ерліх у своїй найвідомішій фундаментальній праці «Основоположення соціології права» [6, с. 385].

Ідеї Є. Ерліха були розвинуті його послідовниками – Ф. Жені, Г. Канторовичем та ін. Вони, ідучи за Є. Ерліхом, переконливо доводили, що судді, ухвалюючи рішення, не обмежуються чисто логічною операцією «виведення» з більшого засновку – норми закону чи іншого нормативного акта, а мають враховувати моральні, політичні, економічні передумови та цінності, що перебувають за межами позитивного права.

Особливо актуальними для сьогодення є висновки Є. Ерліха та його послідовників про те, що закон не є винятковою підставою для ухвалення рішення. Покладені на суддю обов'язки завжди обґрунтовувати своє рішення тільки посиланнями на текст закону, писав Є. Ерліх, не можуть бути реалізовані вже тому, що в текстах закону неможливо вмістити всю різноманітність суспільного життя. Таке прагнення, за влучним висловом Є. Ерліха, подібне до спроби «зупинити струмок води в загаті»; це буде вже не живий струмок, а застоювана калюжа [7, с. 568, 595]. Тому, обираючи правове рішення, суддя повинен зважати на безліч чинників, зокрема на те, що право під впливом цих чинників постійно змінюється і саме судді, як правило, доводиться розв'язувати колізії між мінливими потребами життя і застиглими формами закону. У зв'язку з цим необхідна адаптація тексту закону до потреб часу шляхом його тлумачення. Ці висновки цілком співзвучні з сучасними теоріями динамічного тлумачення та позицією Європейського суду з прав людини, який у низці своїх рішень наголошу-

вав на тому, що право – це інститут, який має бути здатним іти в ногу з обставинами, що змінюються [8, с. 202].

Важлива роль в утвердженні подібних поглядів у західній юриспруденції належить реалістичній школі права. Представники правового реалізму остаточно підірвали довіру до силогістичної моделі правового мислення, уможлививши принципово інший підхід до обґрунтування правових норм і судових рішень. У його основу покладено комплекс реальних дій офіційних осіб – застосування правових норм з урахуванням політичних, економічних, моральних, персональних та інших чинників судового процесу. Відповідно до поглядів реалістів право при вирішенні конкретних справ більше схоже на мистецтво, ніж на науку, яка виходить із загальноновизнаних передумов.

Висновки правового реалізму мали значний вплив на становлення і розвиток теорії юридичної аргументації. Нині у західному правознавстві фактично не викликає сумніву те, що «тексти законів... ніколи не втілюються в чистому вигляді в чинне право» [9, с. 329], тобто один лише закон не є достатнім джерелом для конкретного правового рішення. Як явище конкретне, право має зберігати зв'язок з реальним життям. Також суд не може не брати до уваги реальний стан речей.

Школа правового реалізму постала на ґрунті сім'ї загального права (англосаксонської правової сім'ї), правники якої, на відміну від правників сім'ї континентального права (романо-германської правової сім'ї), яким традиційно був притаманний здебільшого дедуктивний стиль мислення, завжди в побудові своєї аргументації віддавали перевагу індуктивній логіці, тобто відштовхувалися не стільки від правової норми, скільки від фактів реального життя (звідси назва школи).

Проте ці відмінності нині не варто абсолютизувати, що інколи простежується у вітчизняній науці. Романо-германська та англосаксонська правові сім'ї мають глибокі спільні історичні логіко-філософські і культурні традиції, коріння яких містяться в Аристотелевій логіці та діалектичному мисленні й римському праві. Це дало привід знаним французьким компаративістам Р. Давиду та К. Жоффре-Спінозі стверджувати, що підстав для різкого розмежування щодо розуміння природи права між правниками сімей континентального і загального права не існує: «вона розуміється всією великою «західною» сім'єю однаково» [10, с. 77]. Під впливом інтенсивних правоінтеграційних процесів, які вже порівняно

давно охопили Європу, відбувається також конвергенція у засобах і способах юридичної аргументації. Сьогодні обидві правові сім'ї орієнтовані на дедуктивно-індуктивні способи обґрунтування. Серед правників цих правових сімей існує згода у тому, що надмірна орієнтація суду на реальність, яка відривається від нагромаджених людством ідеалів і цінностей, концентрованим виразом яких є загальні принципи права, та від правових норм (як би по-різному їх не розуміли), не тільки не наближає до пошуку й утвердження права, а, навпаки, спроможна породити беззаконня і свавілля, освячене до того ж рішеннями органу, який за своїм призначенням має уособлювати справедливість.

Сказане зовсім не означає, що в юридичній аргументації сімей континентального і загального права зникають будь-які відмінності. Такі відмінності, безперечно, існують і, очевидно, будуть існувати й надалі. Однак вони полягають не стільки у переважній орієнтації на дедуктивну чи індуктивну модель аргументації, і навіть не у відданні переваги буквальному тлумаченню (в правових системах загального права) чи телеологічному (в правових системах загального права), як вважають деякі автори, скільки в особливостях юридичної техніки: інструментів пошуку права, мови і стилю правової аргументації, мірі використання позаправових (зокрема політичних і моральних) аргументів під час ухвалення рішень тощо [11, с. 16-19]. Як зазначає російський дослідник О. Верещагін, порівнюючи тексти рішень російських судів та судів країн загального права, досить складно уникнути враження, що останні схильні поринати в детальний аналіз, намагаючись розрізнити майже нерозрізнені відтінки смислу та формулювань, у той час як російські судді, навпаки, ігнорують важливі деталі, що заслугоували б на більшу увагу. У багатьох випадках вони схильні типізувати і спрощувати на шкоду реальним складностям і особливостям конкретних справ [12, с. 309]. Те ж саме, очевидно, можна сказати і про українських суддів.

Герменевтична модель юридичної аргументації, як випливає з її назви, своїм становленням і розвитком зобов'язана герменевтиці. Ключовим поняттям цієї моделі є поняття так званого герменевтичного кола, під яким розуміється можливість осягнення цілого через осягнення частин і навпаки, що, власне, й утворює коло.

Використання поняття герменевтичного кола в юридичній науці, на відміну від інших наук, має свою специфіку. Для інтерпретації звичайного тексту достатньо розуміти зміст його слів,

хоча це також не завжди просто. Як зазначав неодноразово вже згадуваний С. Ерліх, з часу існування людської мови ще жодне слово не вимовлялося в одному і тому ж значенні. Воно залежить від мовного контексту, від особистих і суспільних взаємозв'язків [13, с. 335].

Для юридичної інтерпретації самого розуміння змісту слів часто недостатньо. На практиці нерідко виникають ситуації, коли зміст тієї чи іншої норми неможливо встановити способом лексико-семантичного пояснення змісту слів, за допомогою яких норма сформульована. Буква закону не завжди відповідає духу права. Він же може бути виявлений лише на основі системного тлумачення, тобто розгляду будь-якої окремої норми в контексті з іншими нормами та нормативними документами, інакше кажучи, за допомогою такої характерної риси права, як системність. Не дивно, що лексичним аналізом тексту конкретної статті закону чи окремого її положення не можна обмежуватися, навіть коли він проведений найавторитетнішими філологами. Більше того, некритичне сприйняття їхніх висновків, відірваних від системного тлумачення, може призвести до помилкових рішень.

Проте застосування герменевтичного кола в юриспруденції не вичерпується з'ясуванням взаємозв'язків між окремими словами юридичного тексту та нормами. Як уже зазначалося, право – це не тільки система норм, воно є складовою ширшої суспільної системи, функціонує і розвивається у постійній взаємодії з безліччю інших соціальних чинників. З огляду на це, будь-яка норма має тлумачитись у зв'язку з реальністю. Як слушно наголошує Ж.-Л. Бержель, як тільки право починає віддалятися від конкретних реалій дійсності... воно перестає бути правом [5, с. 455]. Інакше кажучи, закон не є цілком достатнім для вироблення правильного рішення у справі. Воно є результатом врахування комплексу чинників, обсяг і зміст якого, в свою чергу, значною мірою визначається уявленням правозастосовувача про життя, його професійним досвідом тощо.

Попри те, що герменевтична модель акцентує увагу на надзвичайно важливих аспектах юридичної аргументації, вона також має недоліки, що свого часу призвело до певного розчарування юристів у герменевтиці. Вона не дає відповідей на низку питань, які виникають у процесі тлумачення юридичних текстів, і тим більше не пропонує чітких механізмів їхнього вирішення.

Просування цим шляхом можливе за умови цілісного підходу до проблеми юридичної аргументації. В основі цієї моделі лежить ідея

системної єдності або когерентності¹. Остання є суттєвим елементом раціональності та є незмінною для теорії раціонального юридичного дискурсу. Самостійною моделлю вона стає лише тоді, коли єдність (когерентність) стає домінуючою ідеєю [3, с. 449-450]. Цілісна модель юридичної аргументації є дуже важливою, але також не бездоганною. Її абсолютизація, як зазначає Р. Алексі, може призвести до ідеї «юридичного холізму»², відповідно до якого всі передумови правильності інтерпретації містяться або приховані в правовій системі і їх потрібно лише виявити. Тим часом будь-яка система сама по собі не може претендувати на завершеність і когерентність. Це можуть зробити лише люди і певні процедури. Такою процедурою є юридична аргументація [3, с. 450].

З викладеного випливає, що вона не може ґрунтуватися як на механічному застосуванні норми закону чи іншого нормативного акта до конкретної ситуації, так і на необмеженій дискреції під час ухвалення правозастосовних рішень. У юридичній аргументації мають поєднуватися здобутки всіх її моделей – дедукції, індукції, герменевтики і діалектики. Лише таке поєднання здатне забезпечити точність, необхідну об'єктивність, реалістичність і динамізм юридичної аргументації.

На завершення коротко зупинимося на специфіці судової аргументації та деяких характерних для неї проблемах.

Перше питання, яке при цьому виникає, стосується природи судового розгляду. Він є вняткові раціональною діяльністю, де панують логічні побудови, властиві науці, чи діяльністю, що переважно зосереджується на позараціональних складових, притаманних мистецтву. Відповіді на це питання значною мірою залежить характеристика особливостей самої судової аргументації.

Думки з цього питання істотно розходяться. Одні автори вважають, що суть судового розгляду визначає логіка, відтак він не особливо відрізняється від наукового пізнання.

Такі погляди залишаються порівняно поширеними на пострадянському просторі. По суті, вони є продовженням радянської доктрини теорії доказів та концепції «об'єктивної істини» в судовому процесі, просякнутої, як слушно зазначає А. С. Александров, «надмірним техніцизмом

і логізмом», притаманним передусім природно-науковим дослідженням [14, с. 496]. Навіть у суспільних науках до використання поняття «об'єктивна істина» треба ставитися досить обережно, пам'ятаючи про важливе значення в них «суб'єктивації» об'єкта дослідження з боку самого дослідника, що є однією з визначальних особливостей наукового пізнання в суспільствознавстві. Тим більше це стосується судового процесу, побудованого, як відомо, за принципом змагальності. Роль людського чинника у ньому часто виявляється вирішальною.

У зв'язку з цим багато дослідників, принаймні на Заході, дотримуються думки, що будь-який судовий процес не є послідовно логічним, тобто підпорядкованим наперед визначеним логічним актам. У ньому переважають швидше закони мистецтва, ніж науки. Зокрема, американські дослідники Б. Дейнет (B. Danet) і Б. Богоч (B. Bogoch) зазначають, що значна частина судового розгляду розігрується як п'єса, учасники якої діють як актори. В основі цієї п'єси лежить конфлікт двох версій реальності та розвивається вона не стільки за законами логіки, скільки за законами жанру, який тут ближчий до «драми», бо в судовому процесі вирішується доля людей [15, с. 37-38]. І вирішують цю долю також люди з притаманними їм особливостями сприйняття почутого на судовому засіданні, його оцінки, стилю мислення, емоціями і переживаннями. Це накладає на судовий процес істотний відбиток позараціональних, психологічних чинників, без яких уявити правосуддя неможливо.

Можна, очевидно, дискутувати з приводу зведення судового змагання тільки до «словесної бійки, безжалісної і майже завжди брудної», в якій кожна із сторін прагне лише до досягнення власної егоїстичної мети. Так ще на початку минулого століття характеризував його відомий у дореволюційній Росії правознавець Л. Є. Владимиров [16, с. 23, 169, 174]. Проте навряд чи можливо заперечити його ж слова, що судові змагання – «це не наукова дискусія» [там само], учасники якої свою єдину мету бачать у досягненні істини.

Суть судової аргументації, як писали свого часу Х. Перельман і Л. Ольбрехт-Титека, пояснює не стільки логіка, скільки риторика, яка, в свою чергу, вимагає слухачів [17, с. 6]. У зв'язку з цим не можна не погодитися з А. С. Александровим, що «ключовий фактор у розумінні природи риторичної аргументації – це фактор аудиторії» [14, с. 481]. Мета сторін у судовому процесі полягає у переконанні суду в правильності власної версії, а не

¹ Когерентність – технічний термін (від лат. *cohaerenti* – те, що знаходиться у зв'язку). Означає узгодження протікання у часі декількох хвильових процесів відповідно до суворо визначеного закону).

² Холізм – від грецького *holos* – весь, цілий.

у виробленні на основі діалогу спільної версії чи підтриманні версії і супротивника. Тому вони піклуються передусім про посилення своїх доказів і послаблення доказів супротивника. Для цього використовуються різні методи й аргументи – аналіз фактів, суперечностей у позиції супротивника, реконструкція минулих подій, звернення до різних психологічних способів впливу на аудиторію, прийомів ораторського мистецтва тощо. Звичайно, при цьому звертаються до надбань як логіки, так і діалектики, герменевтики та інших галузей знань. Проте, якщо наукові докази ґрунтуються на аксіомах, отже, є істинними з формально-логічного боку докази сторін судового процесу постають із загальних припущень і, таким чином, є не більше ніж правдоподібними [14, с. 482].

Це свідчить про те, що роль «об'єктивної істини» в судовому процесі не варто перебільшувати. Якби, припустимо, адвокат ставив за мету тільки встановлення «об'єктивної істини», він фактично ухилявся би від виконання своєї основної функції – захисту свого клієнта (підзахисного). Не обмежується тільки пошуком істини і буквою закону також обвинувач, обґрунтовуючи свої позиції. Завдання ж суду полягає у тому, щоб зважити аргументи сторін і зробити вибір між ними. Такий вибір відбувається здебільшого на основі не математично точної реконструкції минулих подій, а найпереконливішого доведення їхньої вірогідності.

Складніша річ з пошуком об'єктивної істини в адміністративному і конституційному судочинстві. На відміну від цивільного, господарського і кримінального судочинства, побу-

дованого винятково на змагальності сторін, адміністративне і конституційне судочинство хоч і не відкидає елементів змагальності, проте й не зводиться до неї. У цих видах судочинства істотне, а іноді навіть вирішальне, значення має дослідницький (інколи використовується термін «інквізиційний»), хоча він, з огляду на його походження, має переважно негативний відтінок) принцип. Як конституційні, так і адміністративні суди не обмежуються на судовому засіданні вивченням доказів, наданих сторонами (наскільки взагалі коректно вживати термін «сторони» в конституційному та адміністративному судочинстві, зупиняється тут не будемо). Вони можуть збирати, узагальнювати й аналізувати їх за власною ініціативою, що для суддів загальної юрисдикції (цивільного, господарського, кримінального судочинства тощо) є неприпустимим. Це, в свою чергу, зумовлює інші особливості конституційного й адміністративного судочинства – мінімізацію фактора аудиторії, позараціональних чинників, прийомів ораторського мистецтва тощо. У цих видах судочинства переважають раціональні моменти і логічні побудови, характерні для науки. Як наслідок зближуються з науковими (чи принаймні мають зближуватися) також результати конституційного та адміністративного судового розгляду.

На жаль, питання, пов'язані з особливостями судової аргументації взагалі та окремих видів судової юрисдикції, поки що, на відміну від Заходу, не привернули належної уваги представників вітчизняного як загальнотеоретичного, так і галузевого правознавства.

Список літератури

1. Щербина О. Ю. Способы міркувань юристів країн романо-германського та англо-американського права / О. Ю. Щербина // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Сер. : Філософія. Політологія. – 05/2010. – Вип. 98. – С. 39–43.
2. Morawski L. Wstęp do prawoznawstwa / Lech Morawski. – Torun, 2009.
3. Алексі Р. Юридическая аргументация как рациональный дискурс / Роберт Алексі ; [пер. с нем. М. В. Антонова] // Российский ежегодник права. – 2008. – № 1.
4. Brożek B. Metody prawnicze / Bartosz Brożek, Stelmach Jerzy. – Kraków, 2006.
5. Бергель Ж.-Л. Общая теория права / Ж.-Л. Бергель. – М. : Издательский дом NOTA BENE, 2000.
6. Ehrlich E. Grundlegung der Soziologie des Rechts / E. Ehrlich. – Wien, 1913. – S. 385. – Цит. за : Антонов М. В. У истоков социологии права: Ойген Эрлих / М. В. Антонов // Российский ежегодник теории права. – 2008. – № 1.
7. Ehrlich E. Die soziologie des Recht / E. Ehrlich. – Berlin. 1986. – S. 243. – Цит. за : Антонов М. В. У истоков социологии права : Ойген Эрлих / М. В. Антонов // Российский ежегодник теории права. – 2008 – № 1.
8. Европейский суд по правам человека. Избранные решения. – Т. 1. – М., 2000.
9. Винклер фон Моренфельде П. Международное частное право и сравнительное правоведение / П. Винклер фон Моренфельде, Х. Кох, У. Магнус. – М., 2003.
10. Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози ; [пер. с фр. В. А. Туманова]. – М., 1999.
11. Хворостянкін А. В. Юридична аргументація в англосаксонській та романо-германській правових сім'ях: методологічні засади порівняльного аналізу / А. В. Хворостянкін // Наукові записки НаУКМА. – К., 2012. – Т. 129. Юридичні науки. – С. 16-19.
12. Верещагин А. Н. Судебное правотворчество в России. Сравнительно-правовые аспекты / А. Н. Верещагин. – М., 2004.
13. Эрлих О. Судейское нахождение права на основании правового предложения. Четыре отрывка из незавершенной работы «Теория судейского нахождения права» / О. Эрлих ; [пер. с нем. М. В. Антонова] // Российский ежегодник теории права. – 2009. – № 2.

14. Александров А. С. Диспозитив доказывания и аргументация в уголовном судопроизводстве / А. С. Александров // Российский ежегодник теории права. – 2008. – № 1.
15. Bogoch B. Fixed fight or free-for-all? An empirical study of combativeness in the adversary system of justice / B. Bogoch, B. Danet // British Journal of Law and Society. – 1976. – № 7.
16. Владимиров Л. Е. *Advocatus miles* / Л. Е. Владимиров – СПб., 1911.
17. Olbrechts-Tyteca L. *Traite de l'Argumentation. La nouvelle rhetorique* / L. Olbrechts-Tyteca, Ch. Perelman ; [2 ed]. – Bruxelles, 1976.

M. Koziubra

MODELS (TYPES) OF LEGAL ARGUMENTATION

In this article, on the basis of generalization of contemporary approaches described in scholarly literature (in particular, in Western studies), the Author reveals the content of deductive, inductive, hermeneutical, and coherent models of legal argumentation. In this context, the Author analyses the particularities of judicial argumentation in comparison with science.

Keywords: legal argumentation, model (type), deductive, inductive, hermeneutical, coherent, objective truth, probability, logic, science.

Матеріал надійшов 01.03.2013

УДК 342:340.12 (477)

Хворостянкін А. В.

ЦІННОСТІ В ЮРИДИЧНІЙ АРГУМЕНТАЦІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ

Статтю присвячено аналізу категорії «цінності» в юридичному дискурсі. Через призму теорії юридичної аргументації розглянуто питання можливості звернення до суспільних цінностей у процесі прийняття рішень суддею, особливості побудови та використання ціннісних аргументів.

Ключові слова: теорія юридичної аргументації, практична аргументація, цінності в праві, ціннісні аргументи.

Проблематика цінностей у загальнотеоретичній та філософсько-правовій літературі (в першу чергу, західній) не є позбавленою уваги. Разом з тим, вона не втрачає своєї актуальності, оскільки і досі багато питань залишаються нерозв'язаними, а з часом виникають нові підходи та нові проблеми, які потребують осмислення. Простір для дослідження дає і багатовимірність співвідношення категорій «цінності» та «право»: так, мова може йти про правові цінності, соціальні цінності в праві, цінність самого права.

У цій роботі взаємодія категорій «цінності» та «право» розглядатиметься через призму теорії юридичної аргументації. Коли виникає потреба

звернення до цінностей як до аргументів у процесі ухвалення та обґрунтування судових рішень в індивідуальних випадках? До яких саме цінностей апелює особа, що виносить рішення, і які цінності отримують перевагу? Як побудовані аргументи на основі цінностей і яку роль у юридичному (зокрема, судовому) дискурсі вони відіграють? Запропоновані у цій статті підходи не претендують на вичерпність, а є скоріше постановкою питань для подальшого дослідження.

Важко заперечувати, що право як таке (в тому числі, право позитивне) є ціннісноорієнтованим: право невід'ємне від суспільства і втілює певні його пріоритети. Разом з тим, єдиного